

MEVLÂNÂ HÂLİD-İ BAĞDÂDÎ VE HÂLİDİLİĞİN BİNGÖL VE ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

(ULUSAL SEMPOZYUM)
04-05 MAYIS 2017 BİNGÖL

ESER ADI : MEVLÂNÂ HÂLİD-İ BAĞDÂDÎ VE HÂLİDİLİĞİN
BİNGÖL VE ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

DÜZENLEYEN : BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

EDİTÖR : Prof.Dr. Orhan BAŞARAN

DİZGİ/KAPAK : Şemal Medya Tasarım Ofisi

BASIM YERİ : Sadık Daşdöğen–Berdan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit.
C Blok No: 215–216, Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 613 12 11

BASKI : 1. Baskı: Aralık 2017

ISBN : 978-605-65457-5-7

© 2017 Bingöl Üniversitesi Rektörlüğü

Bu eserin tüm yayın hakları Bingöl Üniversitesi Rektörlüğüne aittir. Kurumun yazılı izni olmaksızın, tamamen ya da kısmen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz.

Bu kitapta yer alan yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

OHİN DERGÂHI VE HÂLİDÎ GELENEK İÇERİSİNDEKİ YERİ

İbrahim BAZ*

1. Giriş

Hâlidîliğin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yayılma sürecinde, yüzyıllardır öğretim metodu ve müfredatı değişmeden devam eden medreselerde ve medreselerle aynı mekânı paylaşan dergâhlarda bir dinamizm gözlenmektedir. Hâlidîlik öncesi, bölgede bulunan Nizamiye medreselerinin devamı olan medreseler ile ağırlıklı olarak Kâdirî geleneği üzerine faaliyet yapan dergâhlarda bir yorgunluk görülmüştür. İşte böyle bir dönemde, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî gibi güçlü ve karizmatik bir şeyhin idaresinde Hâlidîliğin yayılmaya başlaması, bölgede bulunan medrese ve dergâhlara bir canlılık getirmiştir. Bu canlılık, genel olarak iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi, mevcut medrese ve dergâhların kendi içinde bir dönüşüm ve ivme kazanmasına neden olmuştur. İkincisi ise birçok yeni medrese ve dergâh açılmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak daha önce daha ziyade seyyid kökenli şeyh aileleri çerçevesinde sürdürülen tedris ve irşad faaliyetlerinin halkası genişlemiştir. Hâlidîliğin yaygınlaşması aynı zamanda bölgede okuryazar oranının artmasına da vesile olmuştur.

Yukarda belirtilen değişim ve dönüşüm yanında, dergâhların medrese ile aynı mekânı paylaşması, ayrı dergâhlarının kurulmamış olması ve şeyhlerin aynı zamanda bölgedeki ismiyle Seyda yani müderris olması, medreselerin dergâhlar üzerinde daha baskın bir yapı içerisinde varlıklarını sürdürmelerini doğurmuştur. Bunun doğal bir neticesi olarak bölgedeki tasavvuf kültürü, daha ziyade zühdî boyutta kalmış ve tasavvufun aşkın boyutuna fazla ulaşamamıştır.

Hâlidîliğin yayılma döneminde kurulan dergâh/medreselerden biri olan Ohin Dergâhı, yüzyıllardır ilim ve irşad faaliyeti ile tanınan bir şeyh ailesine mensup Şeyh Fethullah Verkânîsî tarafından kurulmuştur. Halen bölgenin en güçlü ve geleneklerine bağlı medrese ve dergâhlarından biridir.

* Yrd.Doç.Dr., Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (ibrahim.baz@hotmail.com).

2. Ohin Dergâhının Kurucusu: Şeyh Fethullah Verkânîsî

Şeyh Fethullah Verkânîsî, Mardin’de medfun bulunan Şeyh Musa ez-Zûlî’nin neslinden gelmektedir. Şeyh Mûsâ ez-Zûlî’nin oğlu veya torunu Muhammed, Mardin’den ayrılarak Siirt’in Baykan ilçesine bağlı Verkânîsî köyüne yerleşmiştir. Bu tarihten itibaren kurulan medrese ve dergâh, varlığını günümüze kadar sürdürmüş, birçok âlim ve ârîfin yetiştiği bir ocak haline gelmiştir. Bu ocakta yetişen âlimler ve şeyhler nedeniyle, Şeyh Mûsâ’nın neslinden gelen bu aile, bölgede yüzyıllardır “şeyh ailesi” olarak tanınmıştır. Uzun yıllar Kadirî tarikatı usulüne göre tasavvufî faaliyetler yürütmüş, ancak Hâlidîlik sonrası bütün bölgede olduğu gibi Nakşibendî tarikatına bağlı olarak irşad faaliyetleri sürdürmüşlerdir. Hz. Ömer soyundan geldikleri kabul edildiğinden, bu aile mensupları Ömerîler şeklinde anılmıştır.² Hz. Ömer’e kadar ulaşan aile silsilesi şu şekildedir:³

1. Şeyh Fethullah Verkânîsî
2. Abdurrahîm
3. Abdurrahman
4. Yusuf
5. Hüseyin
6. Mûsâ
7. Nâsır
8. Ali
9. Ebubekir
10. İbrahim
11. Ahmed
12. Hızır
13. İsa
14. Hasan/Hüseyin
15. Muhammed⁴

1 Verkânîsî Köyü, bugün Siirt’in Baykan ilçesine bağlıdır ve 25 km. mesafededir. Günümüzdeki ismi Kasımlı’dır. Şeyh Mûsâ’nın neslinden gelen aile, ilmî ve tasavvufî geleneklerinin uzun yıllar merkezi olması itibarıyla her yıl bu köyde geniş katılımlı bir anma töreni yapmaktadır. Şeyh Muhammed’in kabri Verkânîsî köyündedir. Yakın zamanda yeni bir türbe yapılmıştır.

2 Beroje, Sahip, “Şeyh Fethullah el-Verkânîsî, Bazı Fikhî Görüşleri ve Fikhî Anlayışı”, *Uluslararası Dünden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri(721-742)*, İstanbul 2008, s.722.

3 Muhammed Salim b. Atallah, *Kitâbu tezkiratü’l-evliyâi fi’l-kemâlâti ve’l-menâkıb, (el-Mecmûati’l-müsemmât bi hazâiri’l-tâlibîn ve semâiri’s-sâlikîn içinde)*, Yazma eser(şahsi kütüphanemizdedir), s. 4-5; Molla Bedreddin el-Ömerî el-Çokreşî, *Hâzihî Şeceratü lisülâleti’l-Molla Abdullah el-Ömerî el-Hizânî sümme semerşeyhî*, İmleç Yayınları, İstanbul 2013, s. 4; Gıyasettin Emre, *Medrese’den Meclis’e Meclisten Yassıada’ya*, Kent Yayınları, İstanbul 2006, s. 11, 15; Korkusuz, *Nehri’den Hazne’ye*, s. 177-178.

4 Mezarı Verkânîsî köyündedir. Bu köye ilk gelen kişi olduğu kabul edilmektedir.

Şeyh Fethullah Verkânîsî, 1846 yılında Siirt'e bağlı Baykan ilçesinin Verkânîs köyünde doğdu.⁵ *Şeyhu's-Şeria ve Şahbâzu't-Tarîka* unvanıyla tanındı. Şeyh Fethullah Verkânîsî, medresede okutulan sıra derslerinin çoğunluğunu Mollakent'li Molla Abdurrahman'ın yanında okudu. Felsefe ve Matematik derslerini Molla Resul Sıpkî'den, son derslerini ise Muş'lu Hacı Tayyip Efendi'nin⁶ yanında okuyarak icazet aldı. Koğak⁷ köyünde bir süre ders okuttuktan sonra Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Abri köyünde⁸ bulunan Şeyh Abdulmelik Medresesine⁹ resmî müderris olarak atandı.¹⁰

Fethullah Verkânîsî, medrese tahsilini tamamlayarak müderrislik yapmaya başladığı günlerde okuduklarının ve okuttuklarının kendisini tatmin etmediğini anlayarak bir arayış içerisine girdi. Bu halini şu şekilde ifade eder: “*Medrese tahsilini tamamladıktan sonra şunu anladım ki, zâhirî ilimlerle hakîkate varmak mümkün değil. Aksine tasavvuf köprüsünden geçmek ve kemâl ehlinden bir kâmilin peşinden gitmek gerek.*”¹¹

Bunun üzerine bir süre sonra Norşin'e giderek Abdurrahman Tâğî'ye intisap etti. Şeyhinin talebi üzerine Abri medresesindeki görevinden istifa ederek Norşin'e yerleşti ve bir yandan müderrislik yaparken aynı zamanda manevî eğitimine devam etti. Seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra kendisine hilafet verildi. Şeyhi Abdurrahman-ı Tâğî vefat ettikten sonra onun çocuklarının medrese tahsili ve iâşesini de üzerine alarak dört yıl daha Norşin'de kaldı. Şeyhinin oğlu

5 Aile silsilesi için bkz. el-Ohinî, *Birketü'l-kelimât*, s. 163-164; Baz, İbrahim, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Norşin Dergâhu ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî”, *Tasavvuf*, sy. 34, s. 93-94; Mehmet Törehan Serdar, *Bitlis'in Sarıklı Kahramanları*, Olcaylar Matbabası, Bitlis 2012, s. 71.

6 Hacı Tayyip Efendi, Şeyh Muhammed Küfrevî'nin halifelerinden olup, ilim tahsilini Molla Halil-i Siirdî'nin talebesi Hacı Hasan-ı Ehvedî'nin yanında tamamlamıştır. Bkz. Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye*, s. 179.

7 Koğak Köyü: Muş'un Bulanık ilçesine bağlıdır. Günümüzdeki ismi Dokuzpınardır. Norşin'e 88 km. mesafededir.

8 Abri Köyü'nün ismi Esenlik olarak değişmiştir.

9 Bu köyde medrese, cami ve dergâh bulunduğu Bitlis salnamelerinde kayıtlıdır. Cami, medrese ve dergâhın salnamelerde âbid ve zâhid bir kişi olan Şeyh Seyyid Abdulmelik veya Aynü'l-Melik(h. 726/ m. 1326) tarafından yapıldığı kaydedilmektedir. Bkz. BOA 1316 Bitlis Vilayet Salnamesi, s. 203; VGMA, *Anadolu Vakfiye Defteri* No: 588, s.241, sıra. 210. Caminin kitabesinde 725/1325 tarihinde yapıldığı kaydedilmektedir. Taştan yapılmış olan cami halen sağlam şekilde ayakta durmaktadır. Camiyi 2015 yılı Mayıs ayında ziyaret ettiğimizde kitabesinde 725 tarihinin yazılı olduğunu okuduk. Muhtemelen medrese ve dergâh olarak da kullanılan Cami hakkında bazı çalışmalar yapılmıştır. Bkz. Rüçhan Arık, “Arkeolojik Araştırmalar Işığında Türkiye'nin Başlangıç Noktası: Malazgirt”, *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 4-7 Kasım*, Ankara 1997, s.64; Ebru Polat, *H.1310 (M.1892) Ve H. 1316, 1317, 1318 (M. 1898, 1899, 1900) Tarihli Bitlis Vilâyeti Sâlnâmelerinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s. 176; Bila Yılmaz, *Muş Vakıfları*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 79-83.

10 El-Ohinî, *Birket'ül-kelimât*, s. 41. Ayrıca bkz. Mehmet Saki Çakır, *Nakşebendî-Hâlidîliğin Seyyid Taha Hakkârî Nehri Kolu (XIX. Yüzyıl)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İÜSBE, İstanbul 2016, s. 117.

11 El-Ohinî, *Birket'ül-kelimât*, s. 41.

Muhammed Ziyauddîn (Hazret)'e hilâfet verdiğiinde, Tâğî'nin Erzurum halifesi Ahmet Taşkesenli gelerek Fethullah Verkânîsî'ye artık Norşin'de Muhammed Ziyauddîn'in kalmasının daha uygun olacağı tavsiyesinde bulundu. Bu tavsiyeye uyarak evini Bitlis'in Mutki ilçesine bağlı Ohin(Yukarı Koyunlu) köyüne taşıdı. Burada dört yıl kaldıktan sonra evini Bitlis merkeze taşıdı.

Şeyh Fethullah Verkânîsî, 93 harbi olarak bilinen 1293 tarihindeki Osmanlı Rus savaşında Abdurrahman Tâğî'nin halifeleri ile birlikte savaşa katıldı. Sıbgatullah-i Arvâsî'nin oğlu Şeyh Celâleddin ve halifesi Şeyh Hâlid-i Oleki ile Motkan¹² bölgesinde mücâdele etti. Şeyh Hâlid-i Oleki bu savaşta şehit düştü.

Şeyh Fethullah Verkânîsî, hayatının sonuna kadar ilim ve irşad faaliyetlerini sürdürdü ve 27 Eylül 1899(h. 1317) tarihinde Salı günü 53 yaşında vefat etti. Vasiyetine göre evinin yanındaki bir yere defnedildi. Cenaze törenine Bitlis ve çevresinden büyük bir kalabalık, Abdurrahman-ı Tâğî'nin bütün halifeleri ve şehrin mülki ve askeri erkânı katıldı.

Şeyh Fethullâh Verkânîsî, iki evlilik yapmıştır. İlk eşi Züleyha Hanım, ikinci eşi ise şeyhi Abdurrahman-ı Tâğî'nin kızı Tayyibe Hanumdur.

Verkânîsî, Şeyh Fehim-i Arvâsî ve Şeyh Emin-i Bitlisî ile birlikte bölgenin en tanınmış ve ilmine en fazla itibar edilen, hukuki ve sosyal sorunları çözen şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmiştir.¹³ Bölgeden ve bölge dışından birçok kişi kendilerine mektupla soru sorarak cevap istemiştir. Genç denebilecek bir yaşta vefat etmiş olmasına rağmen yedi eser kaleme almıştır. Bunlar *el-Küfrü ve'l-Kebâir*, *Adâb*¹⁴, *Avâmîl*, *Menasiku'l-Hacc*, *Mektûbât*, *Vefât-ı Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî* ve *Risâle-i Akâid*'tir.¹⁵

Bilinen altı halifesi vardır.¹⁶ Bunların isimleri şu şekildedir: Muhammed Ziyâuddîn (Hazret), Seyyid Hasan-i Arvâsî¹⁷ Seyyid Abdulgaffâr-i Arvâsî¹⁸, Molla Ahmed-i Karaköyî, Molla Ömer Horosî, Molla Hasan.¹⁹

12 Motkan: Bitlis iline bağlı Mutki ilçesi ve çevresini ifade eden Osmanlı döneminde idari bir bölge adı. Bkz. <http://www.nisanyanmap.com/>

13 el-Ohinî, *Birketü'l-Kelimât*, s. 167; Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009, s.142.

14 Verkânîsî, Şeyh Fethullah, *Adab-ı Fethullah*, sad: A. Selahaddin Kınacı, Sey-Tac Yayınları, Ankara Trs.

15 Beroje, Sahip, “Şeyh Fethullah el-Verkanisî, Bazı Fikhî Görüşleri ve Fikhî Anlayışı”, *Uluslararası Dünden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri (721-742)*, İstanbul 2008, s. 723; Çiçek, M. Halil, “Tatvan ve Çevresinde İlmî Çalışmalar ve Ohin Medresesi Örneği”, *Uluslar arası Dünden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2008, s.574-575; Korkusuz, age, s. 212.

16 el-Ohinî, *Birketü'l-Kelimât*, s. 99-102.

17 Sıbgatullâh Arvâsî'nin oğludur.

18 Birinci Dünya Savaşı'nda şehit düşmüştür. Seyyid Abdulgaffâr-i Arvâsî'nin oğlu Muhammed Hafid, onun oğlu Seyyid Halis, onun oğlu ise Seyyid Hasan Arvâsî'dir ve Erciş'te tedris ve irşad faaliyetlerine devam etmektedir.

19 Ayte, Fethullah, “Medreseler”, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*

3. Ohin Dergâhının Kuruluşu

Şeyh Fethullah Verkânîsî, Norşin Dergâhu'nda şeyhlik görevini yürütürken halifesi Muhammed Ziyâuddîn'e dergâhın meşihatını bırakarak²⁰ kendisi Bitlis'in Mutki ilçesine bağlı Ohin (Yukarı Koyunlu) köyüne giderek bir medrese ve dergâh kurdu. Abdurrahman Tâgî nasıl ki Gayda'dan ayrılarak takriben 1875 yılında Norşin'de yeni bir medrese ve dergâh kurmuşsa, Fethullâh Verkânîsî de aynı şekilde var olan bir mekânın devamı olarak değil, 1890 yılında yeni bir medrese ve dergâh kurmuştur. Özellikle Hâlidîliğin yayılma döneminde bu örneklerde olduğu gibi birçok yeni medrese ve dergâh kurulmuştur.

Kuruluş yıllarında medrese ve dergâh kadar Şeyh Fethullah Verkânîsî'nin kendi evinde de imkânlar çok kısıtlı idi. Bu yüzden birçok fiziki ve maddi meşakkat yaşandı.²¹ Şeyh Fethullah Verkânîsî, Ohin'de dört yıl kaldıktan sonra 1894 yılında ailesinin yurdu olan ve köklü bir medrese geleneği olan Verkânîs köyüne davet edildi. Taşınmak için hazırlık yapılarak yola çıkıldığında, Bitlis'teki müridânı ve Norşin şeyhi olan Muhammed Ziyâuddin'in istek ve ısrarı neticesinde Bitlis merkezde kalmaya karar verdi. Bunun üzerine kendisi için Mermutlar Mahallesinde bir ev, daha sonra da mahallenin camisine yakın bir medrese yapıldı.²² Böylece Ohin Dergâhu, kurulduktan dört yıl sonra, medrese ve dergâhların kapatılmasına kadar geçen sürede yaklaşık 30 yıl kadar kapalı kaldı. Bununla birlikte, yaz aylarında dersler Parsing aşireti sınırları içinde kalan Ohin çevresindeki Pırnaşın köyünde yapıldı. Yaz aylarında derslerin dağ köylerinde veya yaylalarda yapılması, öğrencilerin zihinsel ve fiziksel aktivitelerini artırmak ve tabiatla iç içe yaşamalarını sağlamak amacıyla doğu medreselerinin birçoğunda görülmektedir. Genellikle haftanın bir günü de piknik şeklinde değerlendirilmektedir.

Ohin Dergâhu'nun açıldıktan dört yıl sonra kapanmasından tekrar açılınca kadar geçen süreçte gerçekleşen Birinci Dünya Savaşında, doğudaki birçok dergâh mensubu gibi Ohin Dergâhu şeyhleri de savaşta aktif rol almışlardır. Bununla birlikte, medreseyi tamamen kapatmayarak derslere de devam etmişlerdir. Bu hususta şöyle bir rivayet bulunmaktadır. Savaş günlerinde, Şeyh Alaaddîn'in müridlerinden biri Bitlis'te mücadeleye katılmış olan Said Nursî'yi görür ve ona Şeyh Alaaddîn'in yaz aylarında medreseyi taşıdığı Pırnaşın köyü-

Sempozyumu, 5-7 Ekim 2012, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş 2013, c. II, s.61-62; Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye*, s. 177-213.

20 Hazret olarak tanınan, Abdurrahman Tâgî'nin oğlu Muhammed Ziyâuddin Şeyh Fethullâh Verkânîsî'nin halifelerindendir. Hazret, hilafet aldıktan sonra Tâgî'nin Erzurum halifesi Ahmet Taşkesenli Norşin'e gelerek Fethullah Verkânîsî'ye artık Norşin'de Muhammed Ziyâuddin'in kalmasının daha uygun olacağı tavsiyesinde bulunur. Norşin'den Ohin'e göçmenin nedeni bu tavsiyedir.

21 el-Ohinî, *Birket'ül-kelîmât*, s. 78.

22 el-Ohinî, *Birketü'l-Kelîmât*, s. 76-87.

ne doğru gitmekte olduğunu söyler. Said Nursi, o kişiye şöyle der: “*Sen benim vekilim olarak şeyhe selamımı ilet ve ona devam eden istila süresince başka bir yere taşınmalarını söyle. Onunla benim durumum aynı değil. O aile ve talebe sahibi ben ise tekim. Kendim için korkmuyorum ama onlara bir zorluk ve meşakkat gelmesinden korkuyorum.*” Bunun üzerine mürid, Şeyh Alaaddîn’e bu konuşmayı anlatır. O da şöyle der, “*Eğer o veli değilse acaba kim velidir.*”²³

Cumhuriyetin ilanı sonrası medrese ve dergâhların kapatılması ve sürdürülen takibat nedeniyle birçok âlim ve şeyh, Irak ve Suriye’ye göç ederken, bir kısmı da medrese ve dergâhlarını daha tenha yerlere ve dağ köylerine taşımayı tercih etmişlerdir. Bu dönemde bir tercih yapmak durumunda kalmış olan Şeyh Alaaddin Efendi, medrese ve dergâhı babası tarafından kurulan ancak imkânları kısıtlı olan Ohin/Koyunlu köyüne yeniden taşımıştır. Böylece 1925 yılında Ohin medresesi ve dergâhı tekrar aktif hale gelmiştir. Gıyasettin Kaya’ya göre, medrese ve tekkelerin kapatılmasına dair kanunların uygulanması, mülkî idareciler tarafından sıkı şekilde takip edilirken, Şeyh Muhammed Ziyaudîn’in başında bulunduğu Norşin Dergâhı ile Şeyh Alaaddîn’in başında bulunduğu Ohin Dergâhı’na belli ölçüde müsamaha göstermişlerdir.²⁴ Kanaatimizce bu müsamaha, bütünüyle bir serbestlik değil, sıkı bir takip yapılmaması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nda bu dergâhların aktif rol almış olmalarının bir neticesi olmalıdır.

Köklü şeyh ailelerinden birine mensup olmayan bireyler tarafından kurulmuş olan yeni medrese ve dergâhların ömürleri genellikle orada görev yapan kişinin vefatına kadar sürmüştür. Ohin dergâhı, kurucusu Şeyh Fethullâh Verkânîsî ve geleneğini devam ettiren çocukları vasıtasıyla geçici bir mekân olarak kalmamış, günümüze kadar Hâlidî geleneğe bağlı olarak varlığını sürdüren en güçlü medrese ve dergâhlardan biri haline gelmiştir. Hatta Norşin dergâhı Cumhuriyet yıllarında sembolik olarak ağırlığını korumakla birlikte, medrese ve dergâh faaliyetleri Ohin’de en az Norşin kadar güçlü şekilde varlığını sürdürmüştür. Bu gelenek, Şeyh Fethullah Verkânîsî ile başlamış ve onun aile fertleri tarafından sıkı bir şekilde devam ettirilmiştir.

Ohin medresesi ve dergâhı ehl-i sünnet düşüncesine bağlılığın sıkı şekilde takip edildiği belli gelenekleri olan bir mekândır. Abdurrahman Tâğî’nin 1880 yılında Şii ve Rafizilere karşı cihad çağrısında bulunması ve Osmanlı Devleti’ne bağlılığını bildirmesi gibi, Ohin müderris ve şeyhleri, Şeyh Alaaddin’in İzmir’e sürgüne ve Gaziantep’e cezaevine gönderilmesi gibi zorluklarla karşılaşmalarına rağmen birliği koruyacak ve dirliği sağlayacak bir çizgide durmuşlardır. Örneğin 1990 yılında, bölgede faaliyet gösteren silahlı gruplar dergâha gelerek

23 Muhammed Salim b. Ataullah, *Kitâbu tezkiratü’l-evliyâ*, s. 76.

24 Gıyasettin Emre, *Medrese’den Meclis’e Meclisten Yassıada’ya*, Kent Yayınları, İstanbul 2006, s. 125.

propaganda yapmak istediklerinde, Şeyh Asım Efendi onlara karşı durmuş ve yollarının yanlış olduğunu söylemiştir.²⁵

Ohin dergâhu, Norşin Dergâhu ile sürekli bir irtibat halinde olmuştur. Norşin’de olduğu gibi, Abdurahman Tâğî’nin yetişmesinde büyük emeği olan ve ona Tağ köyünde²⁶ bir medrese kuran²⁷ Miranete Hanım için Ramazan ayının 17. günü hatim okunmaktadır.

4. Ohin Dergâhu’nun Tarikat Silsilesi

Ohin Dergâhu, Norşin Dergâhu’nun kollarından biridir ve tarikat silsilesi Hazret olarak bilinen Muhammed Ziyâuddîn’den yukarı doğru Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî’ye kadar aynıdır. Buna göre tarikat silsilesi şu şekildedir.

1. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî(ö. 1827)
2. Seyyid Abdullah Semdinî(ö.1813)
3. Seyyid Tâhâ-i Hakkârî(ö. 1853)
4. Sıbgatullâh-i Arvâsî(ö. 1870)
5. Abdurrahman-ı Tâğî(ö. 1886)
6. Şeyh Fethullah-i Verkânîsî(ö.1899): Abdurrahman Tâğî’nin halifesidir.
7. Şeyh Muhammed Ziyâuddîn(ö. 1924): Abdurrahman Tâğî’nin oğlu ve Fethullah Verkânîsî’nin halifesidir.
8. Şeyh Mahmud-i Karaköyî(ö. 1953): Şeyh Ahmed Karaköyî’nin oğlu ve Muhammed Ziyâuddîn’in halifesidir.
9. Şeyh Muhammed Takiyyuddîn (ö.1967): Şeyh Mahmud Karaköyî’nin halifesidir.

25 Hasan Hüseyin Özcan, *Şeyh Muhammed Asım*, trs. s. 79. Bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra 1996 yılında akşam vakti dergâha bir canlı bomba gelmiş ancak elektriklerin kesilmesi sonucu panikleyen kişi köydeki korucular tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Bkz. Özcan, *age*, s.80.

26 Tağ köyünün ismi konusunda kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Bazıları Tağ şeklinde yazarken, bazıları Tah şeklinde yazmaktadır. Bu durum, Kürtçe’de semt, mahalle anlamına gelen ”طاخ” kelimesinin okunuşundan ve bölgesel farklı kullanımlarından kaynaklanmaktadır. “Tahî” şeklinde kullananlar kelimenin sonundaki “خ” harfini, Türkçe’de aynı harfin bulunmaması nedeniyle “H” şeklinde okumakta ve yazmaktadır. Ancak Tağ köyünün çevresinde yaşayan Kürtler, aynı kelimeyi” طاغ”şeklinde teleffuz etmektedir. Bunun muhtemel nedeni, bölgede yaşamış olan Ermenilerden etkilenmiş olmalarıdır. Çünkü, ” طاغ” kelimesi Ermenice’de mahalle, semt anlamlarına gelmektedir. Kelimenin kökeninin ne olduğu ve hangi dilden diğerine geçtiği ayrı bir konudur. Ancak Süryanilerin daha önce yoğun olarak yaşadıkları “Tor” bölgesinde bulunan örneğin Gerçüş ve çevresindeki Kürtler, aynı kelimeyi aynı anlamda olmak üzere “Târ” şeklinde kullanırlar. Sonuç olarak adı geçen bölgedeki yaşayan Kürtlerin kullandıklarını esas alarak köyün adını “Tâğ”, bu köyden olanları ifade etmek için de “Tâğî” demenin doğru olduğu kanaatindeyiz. Bununla birlikte hangi şekilde kullanılırsa kullanılsın, mahalle, sempo, bölge gibi anlamlara gelmektedir.

27 Norşinî, Muhammed Diyaüddin, *Risâletü Hazreti ‘ş-Şeyh Muhammed Diyaüddin fî tercemeti âbâihî (el-Kelimâtu’l-kudsiyye li’ş-Sâdât-i’n Nakşebendiyye içerisinde)*, Haz. Ahmed Hilmi Kûgî, y.y. 1979, s. 294-295.

10. Şeyh Muhammed Âsım (ö. 2011): Şeyh Muhammed Takiyyuddîn'in halifesi.

Bu silsilede Ohin dergâhının kurucu Şeyh Fethullâh-i Verkânisî'den sonraki isimlerden Şeyh Muhammed Ziyâuddîn, Şeyh Mahmud Karaköyî ve Şeyh Takiyyüddîn Norşinî, Ohin Dergâhı'nda görev yapmamışlardır. Silsile bu şekilde olmakla birlikte, günümüzde Ohin dergâhında yapılan hatme-i hâceganlarda Şeyh Asım Efendi'nin silsilesinde yer almayan babası Şeyh Alaaddîn ve Şeyh Muhammed Hâlid'in isimlerine de teberrüken yer verilmektedir. Bu kişiler, Ohin Dergâhı'nda müderrislik ve şeyhlik yapmış kişilerdir. Hatta Ohin medresesi ve dergâhını ikinci kez aktif hale getiren Şeyh Alaaddîn Efendi, dergâhta postnişinlik yapmış ve çok sayıda talebesine tasavvufî ders vermiş ancak hiç kimseye hilafet vermemiştir. Günümüzde hatme-i hâceganlarda isimleri zikredilen kişiler sırasıyla şu şekildedir. Şeyh Fethullah Verkânisî, Şeyh Muhammed Ziyaeddîn, Şeyh Muhammed Alaaddîn, Şeyh Mahmud Karaköyî, Şeyh Muhammed Takiyyüddîn, Şeyh Muhammed Hâlid, Şeyh Muhammed Asım.²⁸

Günümüzde Şeyh Muhammed Asım'ın halifelerinden Şeyh Fethullah Ayte ve Şeyh Mesud Türel dergâhta hizmet yürütmektedirler.²⁹ Medrese bölümünde Şeyh Fethullah ve Şeyh Mesud'un yanında Molla Nur Muhammed Türel, Molla Sabrullah Ayte ve Molla Ziyaeddîn Ayte müderris olarak ilmi geleneği sürdürmektedirler.

5. Ohin Dergâhının Özellikleri

Ohin Dergâhı, kurucusu Şeyh Fethullâh Verkânisî'nin Norşin dergâhından tanınması nedeniyle, ilk kuruluşundan itibaren tanınan bir dergâh ve medrese olmuştur. Ancak kısa süreli faaliyet döneminden sonra, özellikle oğlu Şeyh Alaaddîn döneminden itibaren daha fazla tanınmıştır. Ohin medresesi ve dergâhının tanınmasının ve rağbet görmesinin bazı temel nedenleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Kurucusu Şeyh Fethullah Verkânisî'nin Norşin'den itibaren tanınması, zahiri ilimlerde yetkinliği ve tasavvufî yönünün güçlü olması.

b. Cumhuriyet döneminde bölgede birçok şeyh ve seydanın çocukları siyaset ve ticarete yönelirken, hatta ailesinin nüfuzunu da bu yönde kullanırken, Şeyh Fethullah Verkânisî'nin ailesi çocukları ve torunları ilmî ve tasavvufî geleceği kendisi gibi büyük bir titizlikle sürdürmüştür.

c. Bölge medreselerinde okutulan derslerden farklı, kendilerine özgü derslerin var olması. Örneğin Kürt edebiyatının zirve şahıslarından biri kabul edilen

28 Molla Nuri, *Silsiletü'l-meşâhî'n-Nakşibendîyye*(Yazma Eser-Ohin Kütüphanesi), s. 5-10.

29 Ohin Dergâhını 08. 11. 2014 tarihinde ziyaret ederek, mezkûr şahıslarla görüşme yapmıştır.

Molla Ahmed Cezerî'nin büyük çoğunlu tasavvufî bir muhtevaya sahip Kürtçe Divânî³⁰ yanında Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1827)'nin Farsça Divânî³¹ bu farklılığı ortaya koyan iki derstir.³² Bu iki divanın okutulması talebeleri zahiri olarak edebiyat ve estetik ile tanıştırtırken aynı zamanda muhtevaları itibariyle yüksek seviyede tasavvufî bir duygu ve düşünce ile yetişmelerine imkân sunmaktadır.

d. Ohin medresesi ve dergâhını bölgede farklı kılan hususlardan biri de şeyh ve müderrislerin eser telif etme geleneğini sürdürmeleridir.³³ Bu husus, Ohin dergâhının belki de diğerlerinden en ayırıcı özelliklerinden biridir. Çünkü doğu medreselerinde genellikle eser yazma kültürü fazla yaygın değildir. Öncelik öğrencilerin tedris faaliyetlerine verilmiş ve önceki âlimlerin yazdıkları eserler ya aynı şekilde okutulmuş yahut o eserlerin bazı ilave ve değişikliklerle özetleri yapılarak daha kısa zamanda ve daha kolay şekilde anlaşılması için gayret gösterilmiştir. Bazen de öğrencilerin Arapça veya Farsça metinleri Kürtçe de okumaları için Kürtçe'ye tercüme yapılmıştır. Bu konuda yeni eser yazma ve alan araştırmaları için imkân, materyal ve ortamın da bulunmadığı, özellikle medreselerin kapatılmasından sonra resmi ortamın dışında ve uzak mekânlarda ders verildiğinden dünyadaki gelişmelerden ve gündemden uzak ve doğal olarak ufuk yokluğu ve sığılığı nedeniyle orijinal üretim yapılamadığı ifade edilmiştir.³⁴ Buna ilave olarak geçmiş âlimlere duyulan ve hürmet ve muhabbetin onların eserlerine de duyulması, onların her türlü eseri yazdıkları ve yenilerine ihtiyaç duyulmadığı, yapılması gerekenin onları doğru şekilde okumak ve aktarmak olduğu şeklindeki yaygın kanaat de yeni eser yazılmamasının önündeki engellerden biri olarak halen devam etmektedir. İşte bu sosyal durumun doğal bir sonucu olarak da son yüzyılda yeni ve orijinal eser yazmaktan ziyade var olanla yetinme veya küçük değişikliklerle yetinilmiştir. Ancak Ohin müderrisleri ve şeyhlerinin hemen hepsi eser telif etmişlerdir.

e. Doğu medreselerinde ilk ders Kur'an olmakla birlikte Tecvit ve kıraat üzerinde fazla durulmamaktadır. Bu konuda Ohin müderris ve şeyhleri, titiz davranmış talebeleri tecvid ve kıraat eğitimi verilmiştir.

30 Divân'ın metin ve tercümesi için bkz. Molla Ahmed-i Cezerî, *Divân*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012; Melâyê Cizîrî, *Dîwan*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2010.

31 Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Divân'ı Farsça, Arapça ve Kürtçe şiirlerden oluşmaktadır. Ancak şiirlerin çoğunluğu Farsça kaleme alınmıştır. Geniş bilgi için bkz. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, *Divân*, haz. Abdulcebbar Kavak, Semerkant Yayınları, İstanbul 2013.

32 Çiçek, M. Halil, "Tatvan ve Çevresinde İlmî Çalışmalar ve Ohin Medresesi Örneği", *Uluslararası Dünden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2008, s. 571.

33 Dergâhın şeyhlerinin hayatları anlatılırken eserleri verilecektir.

34 Halil Çiçek, "Van Gölü Havzasının İlmî Hayatında İz Bırakan Şahsiyetlerden Bitlis'li Şeyh Cüneyt Efendi", *III. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu- 06 -08 Haziran 2007- Hakkâri*, Edit. Oktay Belli, s. 410-411.

6. Sonuç

Ohin medresesi ve Dergâhı Şeyh Fethullah Verkânîsî tarafından 1890 yılında kurulduktan sonra belli bir süre faaliyetlerini Bitlis merkezde sürdürmüş ancak daha sonra oğlu Şeyh Alaaddîn'in 1925 yılında tekrar Ohin'e dönmesinden sonra sürekli güçlenerek medrese ve dergâh geleneğini birlikte yürüten önemli bir ilim ve irfan merkezi olarak günümüze kadar gelmiştir. Bünyesinde binlerce ciltlik matbu ve başta görev yapan müderris ve şeyhlerin kaleme aldığı eserler olmak üzere yüzlerce yazma esere sahip kütüphânesi ile Ohin medresesi ve dergâhı merkezi bir konuma sahiptir. Günümüzde Ohin Dergâhı'na bağlı kırktan fazla medrese/dergâh bulunmaktadır.

Özellikle Sünnî geleneğin sürdürülmesi, sosyal barışın, birliğin ve dirliğin korunması konusunda kuruluşundan günümüze kadar öncü bir rol üstlenmiştir. Yaklaşık 127 sene önce Hâlidîliğin yayılma döneminde kurulmuş olan dergâhlar arasında, tarîkatın zülcenâheyn yönünü temel esaslardan ayrılmadan kendine özgü gelenekleriyle birlikte sürdüren önemli bir Hâlidî dergâhı ve medresesidir.

Kaynaklar

- Arık, Rüçhan, "Arkeolojik Araştırmalar Işığında Türkiye'nin Başlangıç Noktası: Malazgirt", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 4-7 Kasım*, Ankara 1997.
- Ayte, Fethullah, "Medreseler", *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu*, 5-7 Ekim 2012, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş 2013.
- Baz, İbrahim, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2014, cilt: XV, sayı: 34, s. 73-108
- Beroje, Sahip, "Şeyh Fethullah el-Verkanîsî, Bazı Fıkhî Görüşleri ve Fıkhî Anlayışı", *Uluslararası Dünden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri(721-742)*, İstanbul 2008.
- BOA 1316 Bitlis Vilayet Salnamesi, s. 203.
- Çakır, Mehmet Saki, *Nakşebendî-Hâlidîliğin Seyyid Taha Hakkârî Nehrî Kolu (XIX. Yüzyıl)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İÜSBE, İstanbul 2016.
- Çiçek, Halil, "Van Gölü Havzasının İlmî Hayatında İz Bırakan Şahsiyetlerden Bitlis'li Şeyh Cüneyt Efendi", *III. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu-06 -08 Haziran 2007-Hakkârî*, Edit. Oktay Belli, s. 410-411.
- Çiçek, Halil, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.

- Çiçek, M. Halil, "Tatvan ve Çevresinde İlmî Çalışmalar ve Ohin Medresesi Örneği", *Uluslararası Düünden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2008.
- Emre, Gıyasettin, *Medrese'den Meclis'e Meclisten Yassıada'ya*, Kent Yayınları, İstanbul 2006.
- <http://www.nisanyanmap.com/>
- Korkusuz, Şefik, *Nehri'den Hazne'ye Nakşibendî Meşâyihü*, İstanbul 2010.
- Serdar, Mehmet Törehan, *Bitlis'in Sarıklı Kahramanları*, Olcaylar Matbabası, Bitlis 2012.
- Melâyê Cizîrî, *Dîwan*, Nûbîhar Yayınları, İstanbul 2010.
- Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, *Dîvân*, haz. Abdulcebbar Kavak, Semerkant Yayınları, İstanbul 2013.
- Molla Ahmed-i Cezîrî, *Dîvân*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012.
- Molla Bedreddin el-Ömerî el-Çokreşi, *Hâzihî Şeceratü lisülâleti'l-Molla Abdullah el-Ömerî el-Hizânî sümme semerşeyhî*, İmleç Yayınları, İstanbul 2013.
- Molla Nuri, *Silsiletü'l-meşâihü'n-Nakşibendiyye*(Yazma Eser-Ohin Kütüphanesi), s. 5-10.
- Muhammed Salim b. Ataullah, *Kitâbu tezkiratü'l-evliyâi fi'l-kemâlâti ve'l-menâkıb, (el-Mecmûati'l-müsemmat bi hazâiri't-tâlibîn ve semâiri's-sâlikîn içinde)*, Yazma eser (şahsi kütüphanemizdedir).
- Norşinî, Muhammed Diyauddin, *Risâletü Hazreti's-Şeyh Muhammed Diyauddin fi tercemeti âbâihi (el-Kelimâtu'l-kudsiyye li's-Sâdât-i'n Nakşbendiyye içerisinde)*, Haz. Ahmed Hilmi Kûğî, y.y. 1979.
- el-Ohini, Muhammed Asım, *Birket'ül-kelimât fi menâkıbü ba'dı's-sâdât*, Yazma Eser(Ohin Medresesi)
- Özcan, Hasan Hüseyin, *Şeyh Muhammed Asım*, trs. s. 79.
- Polat, Ebru, *H.1310 (M.1892) Ve H. 1316, 1317, 1318 (M. 1898, 1899, 1900) Tarihli Bitlis Vilâyeti Sâlnâmelerinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.
- Verkânîsî, Şeyh Fethullah, *Adab-ı Fethullah*, sad: A. Selahaddin Kınacı, Sey-Tac Yayınları, Ankara Trs.
- VGMA, *Anadolu Vakfıye Defteri* No: 588, s.241, sıra. 210.
- Yılmaz, Bilal, *Muş Vakıfları*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2009.